

BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI KASBIY- INNOVATSION FAOLIYATGA TAYYORLASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

*Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti Pedagogika nazaryasi va tarixi yo'nalishi 1-bosqich magistranti
Hamroqulova Sadoqat Zayniddin qizi*

Annotatsiya. Mazkur tezis bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy-innovatsion faoliyatga tayyorlash tizimini takomillashtirishning nazariy-metodik asoslarini yoritadi. Tadqiqotda kompetensiyaviy, tizimli va faoliyat yondashuvlari integratsiyasiga tayangan holda, tayyorgarlikning diagnostika, loyihalash va refleksiya mexanizmlari ishlab chiqildi. Yangilik sifatida innovatsion kompetensiyani mezon va ko'rsatkichlar orqali baholash hamda amaliyotga yo'naltirilgan modul modeli asoslandi.

Kalit so'zlar : kasbiy-innovatsion faoliyat; innovatsion kompetensiya; bo'lajak o'qituvchi; modul ta'lim; pedagogik amaliyot; refleksiya; diagnostika.

Аннотация. В тезисе раскрываются теоретико-методические основы совершенствования системы подготовки будущих учителей к профессионально-инновационной деятельности. Исследование опирается на интеграцию компетентностного, системного и деятельностного подходов; разработаны механизмы диагностики, проектирования и рефлексии готовности. Научная новизна состоит в обосновании модульной практико-ориентированной модели и критериев с показателями оценки инновационной компетентности.

Ключевые слова : профессионально-инновационная деятельность; инновационная компетентность; будущий учитель; модульное обучение; педагогическая практика; рефлексия; диагностика.

Abstract. This thesis substantiates theoretical and methodological foundations for improving the system of preparing future teachers for professional innovative activity. The study integrates competency-based, systemic and activity approaches and proposes mechanisms for diagnosing, designing and reflecting readiness. Scientific novelty is expressed through a practice-oriented modular model and an assessment framework with criteria and indicators for measuring innovative competence in teacher education.

Keywords : professional innovative activity; innovative competence; pre-service teacher; modular curriculum; teaching practicum; reflective practice; educational diagnostics.

Zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchi kasbiy faoliyatining samaradorligi nafaqat fan mazmunini yetkazish, balki o'quvchi rivojlanishini boshqarish, ta'limiy vaziyatlarni tahlil qilish, yangi yechimlarni loyihalash va sinovdan o'tkazish qobiliyatlari bilan belgilanadi. Shu sababli bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy-innovatsion faoliyatga tayyorlash masalasi umumiy pedagogika doirasida tizimli metodik yechim talab qiladigan ilmiy muammo sifatida namoyon bo'ladi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, oliy pedagogik ta'limda innovatsion tayyorgarlik ko'pincha alohida fan yoki epizodik treninglar bilan cheklanib qoladi; natijada talaba innovatsiyani "yangilik" sifatida qabul qiladi, biroq uni kasbiy vazifalarni hal etish mexanizmi sifatida egallamaydi. Muammo ildizi innovatsion kompetensiyaning tarkibiy qismlari, ularning rivojlanish mantiqi va baholash mezonlari bir tizimga keltirilmagani, shuningdek, nazariya, metodika va amaliyotning uzviy integratsiyasi yetarli darajada ta'minlanmagani bilan izohlanadi.

Tadqiqotning maqsadi bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy-innovatsion faoliyatga tayyorlash tizimini takomillashtirishga yo'naltirilgan nazariy-metodik model va uni amalga oshirish shartlarini asoslashdan iborat. Metodologik asos sifatida kompetensiyaviy yondashuv o'qituvchi tayyorgarligini kutilayotgan natijalar tizimi sifatida belgilash imkonini beradi, tizimli yondashuv esa tayyorgarlikning maqsad, mazmun, jarayon, natija va boshqaruv komponentlari o'rtasidagi bog'liqlikni ochadi; faoliyat yondashuvi kasbiy vazifalarni yechish jarayonida bilim va ko'nikmalarning operatsionlashuvini ta'minlaydi. Ushbu uch yondashuv integratsiyasi, bir tomondan, pedagogik innovatsiya nazariyasining umumiy qoidalariga tayanadi, ikkinchi tomondan, o'qituvchining real amaliyotida uchraydigan muammoli vaziyatlar bilan uyg'unlashadi [1]. Bunda innovatsion tayyorgarlik "yangilikni bilish" emas, balki "yangilikni yaratish, moslashtirish, tatbiq etish va natijani baholash" tsikli sifatida talqin qilinadi.

Kasbiy-innovatsion faoliyat mazmunini aniqlashtirish uchun u o'qituvchi mehnatining uch qatlamida ko'rib chiqildi: didaktik-texnologik qatlam (metod, texnologiya, baholash yechimlarini yangilash), tashkiliy-kommunikativ qatlam (hamkorlik, tarmoq hamjamiyatlari, jamoa tajribasini almashish), va tadqiqot-refleksiv qatlam (muammo qo'yish, ma'lumot yig'ish, tajriba-sinov, xulosa chiqarish). Bu qatlamlar o'zaro aloqada bo'lib, ayniqsa, pedagogik amaliyot jarayonida yaqqol ko'rinadi: talaba darsni loyihalash orqali didaktik yechim topadi, sinf bilan muloqotda tashkiliy-kommunikativ kompetensiyani ishga soladi, natijalarni tahlil qilib refleksiv tadqiqot ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Shunday yondashuv innovatsiyani alohida "qo'shimcha" emas, balki kasbiy faoliyatning ichki mexanizmi sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Tizimni takomillashtirishning markaziy g'oyasi tayyorgarlikning modul asosidagi, amaliyotga yo'naltirilgan va diagnostik boshqariladigan modelini joriy

etishdan iborat. Modul tamoyili bo'yicha mazmun ketma-ketligi "muammoli vaziyatdan yechimga" logikasida quriladi: birinchi modul kasbiy muammoni aniqlash va tahlil qilish, ikkinchi modul yechimni loyihalash va didaktik dizayn, uchinchi modul sinov va natijani baholash, to'rtinchi modul refleksiya va tarqatish (disseminatsiya) kompetensiyalarini shakllantiradi. Ushbu modul tuzilmasi talabning innovatsion faoliyatini to'liq tsikl sifatida o'zlashtirishiga imkon beradi; chunki innovatsiya faqat g'oya yaratish bilan yakunlanmaydi, u natijadorlik va qayta takomillashtirish bilan tasdiqlanadi. Didaktik dizayn masalalarida xalqaro tadqiqotlar ta'lim jarayonini loyihalashda maqsad-natija mosligi, baholashning shaffofligi va o'qitish strategiyalarining moslashuvchanligi hal qiluvchi ekanini ko'rsatadi [6]. Shuni inobatga olib, modul topshiriqlari aniq mahsulotga yo'naltirildi: dars ssenariysi, baholash rubrikasi, mikro-tajriba protokoli, refleksiv hisobot va amaliy tavsiyalar paketi.

Takomillashtirilgan tizimda pedagogik amaliyot "nazariyani qo'llash maydoni" emas, balki innovatsion faoliyatni o'rgatuvchi yetakchi laboratoriya sifatida talqin qilinadi. Amaliyotga kirishdan oldin talaba diagnostik minimum asosida o'zining tayyorgarlik profilini belgilaydi, amaliyot jarayonida esa mentorlik va kuzatuv vositalari orqali rivojlanish dinamikasi qayd etiladi. Bu yerda rus pedagogik maktabi asoslagan "faoliyatning motiv-maqsad-operatsiya-natija" zanjiri tayyorgarlikni boshqarish uchun qulay konseptual sxema beradi [4]. Chunki innovatsion tayyorgarlikdagi muammo ko'pincha motivatsiya va maqsad qo'yish bosqichida yuzaga keladi: talaba yangilik kiritishdan cho'chidi yoki yangilikni natija bilan bog'lamaydi. Shu sababli motivatsion blokda kasbiy qadrlar, xavfsiz tajriba muhiti va xatodan o'rganish madaniyatini rivojlantirish didaktik shart sifatida belgilandi.

Innovatsion kompetensiyani baholash tizimi takomillashtirishning alohida yo'nalishi bo'lib, u faqat yakuniy nazorat bilan cheklanmay, formatif baholash mexanizmlari bilan boyitildi. Baholash mezonlari uch guruhga ajratildi: kognitiv-me'yoriy mezon (innovatsiya, metodika, baholash va ta'lim qonuniyatlari bo'yicha bilimlar), operatsion-loyihaviy mezon (muammo tahlili, dizayn, sinov, ma'lumotga tayangan qaror qabul qilish), va refleksiv-kommunikativ mezon (o'z faoliyatini tahlil qilish, hamkasblar bilan muloqot, natijani asoslab taqdim etish). Har bir mezon bo'yicha ko'rsatkichlar rubrikalar ko'rinishida ifodalandi, bu esa talaba uchun kutilayotgan natijani aniqlashtiradi va o'z-o'zini baholashni faollashtiradi. Ta'lim natijalarini boshqarishda formatif baholashning o'rni bo'yicha xalqaro tadqiqotlar o'qitish sifati oshishiga aynan muntazam qayta aloqa va tushunarli mezonlar ta'sir ko'rsatishini qayd etadi [5]. Shundan kelib chiqib, diagnostika jarayoni "nazorat" emas, balki rivojlantiruvchi boshqaruv vositasi sifatida qurildi.

Tizimni amalga oshirishning muhim sharti oliy ta'lim muassasasida innovatsion muhitni yaratish va uni tashkiliy jihatdan qo'llab-quvvatlashdir. Bu muhit, avvalo,

kafedra va amaliyot bazalari hamkorligining barqaror mexanizmlarini talab qiladi: birgalikda dars kuzatuv, “case” tahlillari, ochiq darslar muhokamasi, metodik laboratoriyalar va kichik tadqiqotlar. O‘zbek pedagogikasida kompetensiyaviy ta’limni joriy etishda amaliyotning mazmunan boyitilishi va natijaga yo‘naltirilgan metodik ta’minot hal qiluvchi shart sifatida ta’kidlanadi [2]. Shuningdek, innovatsion faoliyatni qo‘llab-quvvatlaydigan resurslar, jumladan raqamli platformalar, portfoliolar va o‘quv-analitik ma’lumotlar bazasi tayyorgarlik sifatini oshiradi. Raqamli muhit bu yerda texnik yangilik emas, balki refleksiya, hamkorlik va natijalarni hujjatlashtirishni yengillashtiradigan pedagogik instrument sifatida ko‘riladi.

Takomillashtirilgan tizimning nazariy ahamiyati shundaki, kasbiy-innovatsion tayyorgarlikning mazmuniy tuzilmasi va rivojlanish mantiqi modellashtirildi, innovatsion kompetensiyaning mezon va ko‘rsatkichlari integrativ tarzda asoslandi, modul-amaliyot integratsiyasi orqali tayyorgarlikni boshqarish mexanizmlari aniqlashtirildi. Amaliy ahamiyati esa oliy pedagogik ta’limda fanlararo bog‘liqlikni kuchaytirish, pedagogik amaliyotni innovatsion laboratoriyaga aylantirish, mentorlik va rubrikalar asosida formatif baholashni yo‘lga qo‘yish orqali bo‘lajak o‘qituvchining real kasbiy vaziyatlarda yangicha yechim topish qobiliyatini oshirish bilan ifodalanadi. Shu bilan birga, taklif etilgan yondashuv innovatsiyani “tayyor texnologiyani qo‘llash” doirasida emas, balki muammo, dalil va refleksiyaga tayangan holda “o‘qituvchi tomonidan ishlab chiqiladigan va asoslanadigan yechim” sifatida qarashni mustahkamlaydi, bu esa pedagogik kasbning intellektual tabiatiga mos keladi [3].

Xulosa.

Bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy-innovatsion faoliyatga tayyorlash tizimini takomillashtirish modul asosidagi amaliyotga yo‘naltirilgan o‘qitish, diagnostik boshqaruv va refleksiv hamkorlikni yagona mantiqiy tizimga birlashtirishni talab qiladi. Taklif etilgan model innovatsion tayyorgarlikni muammo tahlili, didaktik dizayn, sinov-baholash va refleksiya-dissem inatsiya bosqichlari orqali izchil shakllantiradi hamda natijani rubrikalar va portfoliolar orqali shaffof baholashni ta’minlaydi. Natijada bo‘lajak o‘qituvchida yangilikka ochiqlik, dalillarga tayangan qaror qabul qilish va kasbiy o‘shishni boshqarish qobiliyatlari mustahkamlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Хуторской А. В. Компетентный подход в обучении: научно-методическое пособие. Москва: Эйдос; Изд-во Института образования человека, 2013. 196 с.
2. Saidaxmedov N. S. Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiya. Toshkent: O‘qituvchi, 2018. 256 b.
3. Begimqulov U. Sh. Pedagogik ta’limda zamonaviy axborot texnologiyalari. Toshkent: Fan, 2019. 240 b.

4. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва: Смысл, 2005. 352 с.
5. Black P., Wiliam D. Inside the black box: raising standards through classroom assessment. London: GL Assessment, 2009. 48 p.
6. Biggs J., Tang C. Teaching for Quality Learning at University. 4th ed. Maidenhead: Open University Press, 2011. 389 p.